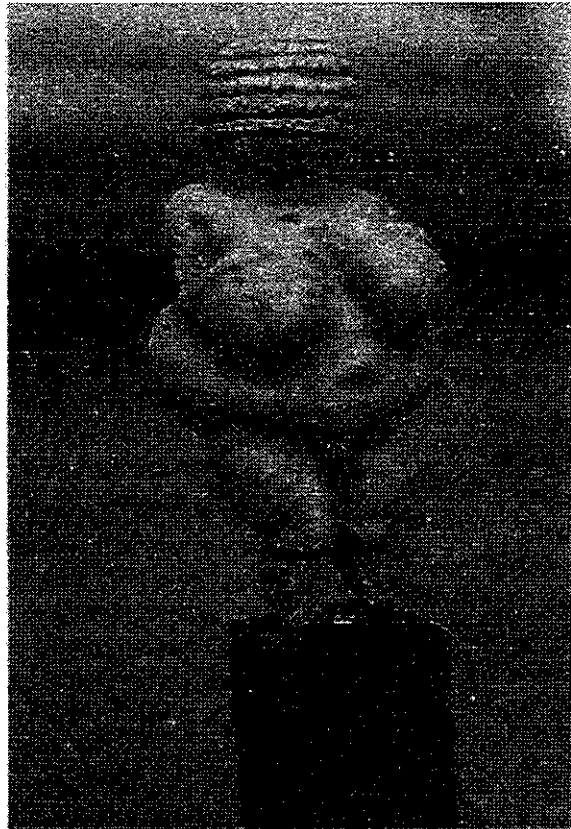

Jaargang 10, nr.1, maart 2002

STICHTING VRIENDEN FRANS BLOEMEN

NIEUWSBRIEF

replica van de Venus van Willendorf.

Stichting Vrienden FRANS BLOEMEN

Opgericht 3 oktober 1992.

Doel: in zo breed mogelijke kring de belangstelling voor archeologie bevorderen waarbij de praktisch continue bewoningsgeschiedenis van Wijchen e.o. centraal staat.

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap geeft recht op:

- toezending nieuwsbrief, 4x p/j.
- gratis toegang museum
- gratis bezoek lezingen / excursies

Voorts mogelijkheid tot deelname aan werkgroepen. De werkgroepen vallen alle onder verantwoordelijkheid van het museumbestuur.

Ledenadministratie:

secretariaat Stichting: Postbus 221, 6600 AE

Wijchen: voor opgave van nieuwe leden, adreswijzigingen en opzeggingen (vóór 1 december).

ING-Bank nr.: 68.16.38.338

Postbank nr.: 81.26.978

Inhoud

REDACTIONEEL

VAN DE BESTUURSTAFEL

MEDEDELINGEN

AKTIVITEITEN

EXPOSITIES MUSEUM

WERKEN MET EDUCATIE

IDOLEN VAN DE STEENTJID

DE MAKING: VAN DE KASTELENVIDEO'S

TENTOONSTELLINGEN

Redactie NIEUWSBRIEF

Nelly Goebertus tel.: 024 - 6413180

Herman van Leeuwen tel.: 0487 - 532299

Jacques Rommens: tel.: 024 - 6422232

Redactieadres: Diepvoorde 32-02,
6605 GW Wijchen, tel. 024 - 6422232

MUSEUM KASTEEL WIJCHEN

Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen

Postadres: PB 9000, 6600 HA Wijchen

tel.: 024 - 6424744

fax: 024 - 6492208

OPENINGSTIJDEN:

vrijdag van 11.00 - 17.00 uur

zaterdag / zondag van 13.00 - 17.00 uur

REDACTIONEEL

door Nelly Goebertus

De lente zit in de lucht. Je merkt het aan alles, vogels zijn druk in de weer, struiken en bomen lopen uit. Voorjaar 2002. Nu al hebben we voor dit jaar een paar historische feiten bij kunnen schrijven. Als eerste het afscheid van onze oude vertrouwde gulden en de invoering van de nog weinig zeggende euro. Net zoals overal is het in het museum allemaal vlekkeloos verlopen. De suppoosten kwamen dan ook goed beslagen ten ijs, omdat ze van te voren een euro-cursus hebben kunnen volgen. De enkeling, die zich bij de balie meldde met oud geld werd vriendelijk verzocht om eens te kijken of het ook in eurootjes kon. Incidenteel werd nog wel een oud briefje geaccepteerd als het niet anders kon en als het om een mooi rond bedrag ging. In februari was het meteen al raak met het huwelijk van de eeuw. Dat leverde bijna alleen blijde gezichten op. Andere gebeurtenissen zijn minder prettig, maar gaan helaas gewoon door. Dan staan de lokale en landelijke verkiezingen al weer voor de deur, die volgens de opiniepeilers voor een historische politieke aardverschuiving kunnen gaan zorgen. Hoe dan ook, we krijgen te maken met een nieuwe raad, een nieuw college en wellicht met een nieuw beleid.

Het verschijnen van deze nieuwsbrief beschouwen we, terecht, niet als een historisch feit. Maar wist u dat de stichting Vrienden Frans Bloemen dit jaar zijn tweede lustrum gaat beleven en dat is weer wel een historisch feit. U kunt weer het een en ander over gebeurtenissen of interessante bijzonderheden over het museum of de vrienden aantreffen in de nieuwsbrief. We laten u meebeleven hoe de makers van de kastelenvideo's te werk gingen en zetten hen nog eens in de schijnwerpers. Cees Mulder vervolgt zijn serie, ditmaal over idolen. Er zijn werkgroepen die op zoek zijn naar nieuwe vrijwilligers. Vooral de werkgroep educatie zit te springen om uitbreiding. Zie de oproep. Datzelfde geldt voor de redactie van de Nieuwsbrief. Herman van Leeuwen heeft helaas door drukke werkzaamheden en studie voorlopig geen tijd meer om actief te blijven in de redactie. We zijn naarstig op zoek naar nieuwe redactieleden. Zonder redactie geen nieuwsbrief. Wie zin heeft om af en toe een stuk te schrijven, mee te denken over inhoud en vorm is van harte welkom als lid van de redactie van ons aller nieuwsbrief.

Je hoeft geen helderziende te zijn om te voorspellen dat het jaar 2002 een prominente plaats zal gaan innemen in de annalen van het museum en de st. Vrienden Frans Bloemen. Er is een extern adviesburo ingeschakeld om het beheer van het museum onder de loep te nemen. Hoe dit allemaal gaat uitpakken is op dit moment niet te voorzien. In de volgende nieuwsbrief, die in juni verschijnt, is er waarschijnlijk meer over te melden.

Voor nu: veel leesplezier . We houden ons aanbevolen voor reacties, op- en aanmerkingen.

VAN DE BESTUURSTAFEL

door W. Kattenberg (voorz.)

Al in eerdere "Van de Bestuurstafel's" ben ik ingegaan op wat het doel van de Stichting is. Het is goed aan het begin van een nieuw Stichtingsjaar daarbij opnieuw stil te staan om daarmee :

- na te gaan of we nog steeds op koers liggen;
- wat er aan extra-activiteiten ontwikkeld zou kunnen worden om dat doel te bereiken.

Doel en middelen:

Zonder nou al te zwaar aan te willen zetten is het doel van de Stichting medebewoners in Wijchen meer bewust te maken van de cultuur en de geschiedenis van de eigen leefomgeving. De Stichting wil dat bereiken door die cultuur en geschiedenis voor mensen *toegankelijker* te maken. Dat is de reden waarom wij eerder vrienden werden van het toenmalige Museum Frans Bloemen. Een museum heeft namelijk een belangrijke taak op dit gebied. De andere middelen die we tot nu toe daarvoor hebben gebruikt zijn : lezingen, excursies, fietstochten en het publiceren van een serie met lokale interessante onderwerpen.

Balans

Als we nu deze middelen nalopen, kan ten aanzien van:

- het ondersteunen van het museum gesteld worden: dat we op verschillende nivo's bijdragen zijn blijven leveren: beheersmatig via participatie in het museumbestuur, actief door deelname in de werkgroepen en financieel door sponsoring. Vooralsnog is de Stichting er veel aan gelegen bijdragen te kunnen leveren op de drie genoemde gebieden.
- wat de lezingen betreft mogen we bogen op een jarenlange geslaagde cyclus. Het is een prestatie dat we zoveel deskundigen naar hebben kunnen halen. Hier gaan we mee door, al valt het niet altijd mee een geschikte inleider te vinden.
- vatten we de fietstochten en excursies samen, dan viel de participatie soms echt tegen. Wat deze activiteit (waar veel werk aan zit) betreft is het plan mensen op tijd erover in te lichten en op te laten intekenen.
- tot nu toe is in de serie "Wijchens Meer" slechts 1 publicatie verschenen n.l. " Het Wagengraf te Wijchen" van Peter Vissers. De belangrijkste reden zijn de kosten die ermee gemoeid zijn. Die gaan een kleine Stichting als de onze te boven. Sponsors hiervoor te vinden is bovendien moeilijk. We hebben het plan opgevat (omdat het van het grootste belang is onderzoek vast te leggen) over te gaan op uitgave van een goedogende klapper

"Wijchens Meer", waarin jaarlijks een in een **katern** (van ten hoogste 20 pag.) samengevat onderzoek verschijnt. Bij voldoende deelname zullen we zo snel mogelijk onderzoekers verzoeken één katern te schrijven. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld: mevr. Agnes de Boer met haar onderzoek over kasteel Hernen of mevr. Laura Kooistra over op-en neergang van de Romeinse landbouw m.n. in het Oostelijk Rivierengebied. Bij het laatste nummer dit jaar van de nieuwsbrief zal aan ieder van de Vrienden (eenmalig) een gratis katern aangeboden worden waarna tegen betaling ingeschreven kan worden. U hoort er meer van.

Wat zouden we als Stichting nog meer kunnen doen ?

In eerste instantie denk ik zelf aan het samen met andere Stichtingen, Kringen en Verenigingen op cultureel-historisch gebied in de Gemeente Wijchen opzetten van activiteiten. Gedacht zou daarbij kunnen worden bijvoorbeeld: aan het gezamenlijk opzetten van een in de gemeente centraal gelegen Info-c.q. bezoekerscentrum. Dergelijke initiatieven kunnen het beste door inwoners zelf worden genomen dan door de Gemeente; in verband met bemensing, sponsoring, etc.

MEDEDELINGEN

● FIETSRUTE :

zaterdag 25 mei, vertrekt om 13.30 uur bij het bruggetje van Kasteel Wijchen een fietstocht. De tocht wil deelnemers met name de landschappelijke randvoorwaarden laten zien waaronder mensen woonden en wonen in het Oostelijk Rivierengebied (grondgebied Groot- Wijchen). De route is daarom zo opgezet dat deelnemers ervaren welke consequenties waterlopen, stuifduinen, stroomruggen en oeverwallen hebben gehad en hebben voor het wonen in het gebied. Wat het wonen betreft is er een selectie gemaakt van een aantal woonsituaties door de geschiedenis heen: woonkernen, boerderijen, kastelen, molens en een klooster. De route volgt in eerste instantie het riviertje de Kleine Elst vanaf Kasteel Wijchen (Huis op ten Elst) naar Leur. De motte daar wordt daarna beklommen om te ervaren hoe strategisch ze werd opgeworpen tussen de Kleine Elst en het Hernens Meer. Zij is een restant van een andere belangrijke meander van de Maas. Het is dit watertje wat we vervolgens volgen. Daaraan ontstonden twee andere burchten: aan de bovenloop het huidige kasteel Hernen en aan de benedenloop in het Neerveld een veel ouder motte-kasteel, dat helaas tot nu toe niet kan worden getraceerd. De route loopt via de oude route door het Neerveld, via de Tolbrug naar Bergharen. Daar maken we kennis met een van de grootste en hoogste stuifduinformaties van het gebied. Via de

Wijksestraat, Hoekgraaf en de Elzendweg wordt er omheen gefietst. Maar daar blijft het niet bij. Om het landschap te ervaren is de 20-meter hoge klim naar één van de hoogste stuifduinen een must.

Kasteel Hernen

Op de terugweg passeren we kasteel Hernen aan de noordkant en staan stil bij de plek waar eens (in de 14de eeuw) de stenen van het kasteel werden gebakken. Door naar het dorp Wijchen terug te fietsen via de Broeksestraat kijken we tegen de achterkant van de heerlijkheid Leur aan. In het geboomte steekt het even een zandkop op uit het maaiveld. Een bijzondere tocht.

Koffie/theestop: In café 'de Tolbrug' (tussen Hernen en Bergharen) lessen we ongetwijfeld onze dorst
Duur route: circa 3 uur

● **OPGRAVINGEN :**

Komend jaar zullen in Wijchen drie opgravingen plaats vinden . Momenteel vindt er ook in het Wijchens Meer archeologisch onderzoek plaats.

● **DANK**

Blij verrast was de redactie toen Zr. Marije Yedema ons mededeelde dat de Tuungroep een kaardmolen in bruikleen kan krijgen. Enkele spinners in spé zullen bij haar op bezoek komen om ermee te leren werken.

● **Wol**

Voor liefhebbers van wol spinnen: is er momenteel een heel grote hoeveelheid witte schapewol te verkrijgen. Meldt je op tel.: 024 - 6422232 !

AKTIVITEITEN

EXPOSITIES MUSEUM KASTEEL WIJCHEN: WHATYOUSEEISWHATYOUGET

Voor het eerst in zijn geschiedenis heeft ons museum een fototentoonstelling onder haar dak. De expositie staat in het teken van werk van Ron Derksen. Het is misschien het begin van een nieuwe trend.

Ron Derksen

Ron Derksen is in 1948 in Zutphen geboren. In de zeventiger jaren volgt hij de academie beeldende kunst St Joost in Breda: richting fotografie. Die fotografie is de basis van het werk van Ron Derksen. Zelfs met b.v. etsen werkt hij zeer fotografisch. Zijn bronnen zijn zeer uiteenlopend. Alle beelden die voorhanden zijn wil hij kunnen gebruiken. De ideeën komen van de straat, graffiti, reclame-uitingen en andere stadstaferelen. Ook de televisiebeelden, die over ons worden uitgestort, inspireren. Maar ook de portretten van de mensen om hem heen, bekenden en onbekenden, nodigen uit om mee te experimenteren. De beelden worden voornamelijk bijeengesprokkeld door de beeldenbrij van de massamaatschappij.

Het alledaagse is vol kunst. Foto's met de meest uiteenlopende sferen, soms verwarrend, moeten een sfeer geven van de belevingswereld van de fotograaf. Verwarring zaaien is een artistiek principe. Een beeld is nooit definitief, altijd een tussenstation. Een artistieke weg. De artistieke waarheid bestaat uit meerdere waarheden.

Toch moet de kijker worden meegezogen in de beelden, net zoals de maker zelf, om het te kunnen doorgronden. Bijna altijd heeft Ron Derksen een camera bij zich. Een fotocamera of een videocamera. Met licht moet je kunnen beschrijven wat je wilt vertellen. Met het manipuleren van de beelden kun je de betekenis veranderen of duidelijker maken. Ook digitaal speelt een steeds grotere rol. Maar het blijft altijd draaien rond het verschil tussen beeldfeit en beeldbetekenis. Tussen thema en voorstelling.

De tentoonstelling loopt tot 29 april 2002.

Verder is er tot 1 juli de expositie: schilderijen van Vincent van Delft.

Werken met Educatie

door Nelly Goebertus

"De wolven huilen" is de titel van het project voor het basis onderwijs, dat door werkgroep educatie is ontwikkeld voor de hoogste groepen van het basisonderwijs. Nu het project is opgenomen in het aanbod van de stichting EDU-ART moeten alle onderdelen aangepast worden aan het niveau van de zesdejaars, omdat in het geschiedenisprogramma van de basisscholen de tijdvakken steentijd tot en met de vroege Middeleeuwen het eerst behandeld worden. Dat is nu gebeurd met de eerste twee delen. "Romani ad signa", de naam zegt het al, gaat over de Romeinse tijd in de lage landen en over het rivierengebied in het bijzonder. Het afgelopen schooljaar is er met veel enthousiasme mee gewerkt door bijna alle scholen in Wijchen. Dit jaar, start half maart, is de bronstijd aan de beurt. Het project kreeg als titel "De geur van mest" mee en is ook weer aangepast aan het niveau van zesdejaars. We hopen natuurlijk dat het met net zoveel

enthousiasme ontvangen zal worden als het deel over de Romeinse tijd. De leerkrachten maakten op de laatste woensdag van februari alvast kennis met het project en stortten zich met veel animo op de opdrachten, vooral de pogingen om een draad te spinnen maakten duidelijk dat het leven in de bronstijd nogal verschilt met dat van nu. En nu de leerlingen nog.

De lessen in het museum worden begeleid door twee vrijwilligers, die overigens wel een vergoeding krijgen voor hun werk. Het gaat dit jaar om 26 dagdelen, die meestal op een woensdag- of vrijdagochtend ingeroosterd zijn. We kunnen nog een begeleider/ster gebruiken om de taken van de begeleiders wat beter te spreiden of eens een les over te nemen als er iemand ziek of verhinderd is. Wat je nodig hebt voor dit boeiende aspect van de vele museale taken zijn: affiniteit en liefst ook wat ervaring met het begeleiden van groepen (kinderen) en de bereidheid om zich enigszins te verdiepen in de materie. Door een keertje mee te lopen met een groep kun je kennis maken met de werkzaamheden en zien hoe leuk het is om dit te gaan doen.

Tegelijkertijd werkt de werkgroep educatie verder aan de aanpassing en voltooiing van de andere onderdelen, zodat het hele project "De wolven huilen" op niet al te lange termijn kan worden afgesloten. Allereerst zullen de delen ijzertijd en Middeleeuwen opnieuw bekeken worden. Maar ook de "Tuun" heeft alles om een leerzaam en interessant project op te leveren, evenals de hedendaagse kunst. Er is nog veel te doen. De werkgroep bestaat op dit moment uit drie vrijwilligers en twee begeleiders.

Dat mogen er nog best wat meer worden. Voel je je aangesproken door dit verhaal, aarzel dan niet om je aan te melden als lid van de werkgroep educatie als begeleider/ster, als lid van de werkgroep of beiden, maar je kunt ook beginnen met een "snuffelstage" als je het eerst allemaal eens wil bekijken. Aanmelden kan bij een lid van de werkgroep of bij Brigitte van Veggel.

Wergroepleden: Henk Folmer en Tom Mulder (begeleiding), Jacques Rommens, Nelly Goebertus en Wim Kattenberg. Alle onderdelen van het project worden op hun historische juistheid gecontroleerd door een deskundige. Je hoeft dus nooit bang te zijn een historische bok te schieten.

IDOLEN VAN DE STEENTIJD

door Cees Mulder

Volgens de Dikke van Dale betekent het woord idool: afgod of aanbeden figuur. Ik gebruik dat woord in de tweede betekenis.

Onze kennis inzake de prehistorie ontleen wij aan de bestudering van scherven, afdrukken en sporen, maar ook van mythen. De vroege mens heeft echter nog meer aan ons nagelaten, namelijk beeldjes.

Het oudst tot op heden bekende beeldje is een vrouwenkopje gesneden uit been en is 3,65 cm groot. Het is gevonden in de Grotte du Pape, bij Brassempouy; het is ongeveer in 38000 BC gemaakt. Het beroemdste beeldje is de Venus van Willendorf, zie afbeelding voorzijde. Het is vervaardigd uit kalksteen en beschilderd met rode aarde. Het is 10,5 cm hoog en is gevonden in de grotten bij Willendorf (bij Wachau in Neder Oostenrijk. De ouderdom is van 22000 BC. Vanuit het Laat Paleolithicum van West- en Midden Europa kennen we honderden van zulke voorwerpen. Het zijn antropomorfe beeldjes, afbeeldingen van dieren en voorwerpen met geometrische versieringen.

Ik wil het hier alleen maar hebben over de antropomorfe beeldjes. Wat onmiddellijk opvalt, is dat het uitsluitend vrouwenbeeldjes zijn. De kenmerken hiervan zijn: geprononceerde billen, borsten en vulva's. Soms worden alleen maar de borsten en de vulva's afgebeeld. Bij sommigen heeft het kopje een lange vlecht, zoals bij Willendorf. De afbeeldingen zijn altijd naakten, velen in gehurkte houding. Ook in de schilderingen van Lascaux ontbreken manlijke figuren. Pas in het Midden Mesolithicum worden jagers afgebeeld.

Rond 4000 BC ontstaan de eerste beeldjes met manlijke kenmerken: penis, vlakke borst en vaak met een wapen. De overgang van vrouwelijke naar manlijke idolen is goed gedocumenteerd in de prehistorie van Cyprus. Algemeen werd daar in het Neolithicum de voorloper van Aphrodite vereerd. De vrouwenbeeldjes zijn over het algemeen gestileerd, maar vertonen dezelfde kenmerken als boven beschreven. Twee belangrijke beeldjes zijn het Lemba-Lady en het Getty-idool. De Lemba-Lady is een gestileerde vrouwenfiguur met twee vulva's. Het jongere Getty-idool, van rond 5000 BC is eveneens een vrouwenfiguur maar met het kopje in de vorm van een phallus.

Na die tijd zien we in toenemende mate manlijke beeldjes. We weten niet waarom zij zo laat hun intrede doen. Sommige antropologen vermoeden dat dit samenhangt met de ontwikkeling van de gedomesticeerde landbouw. Hierbij werd het nodig om de gevestigde samenlevingen te verdedigen tegen de nomaden die het eigendomsrecht van de grond niet kenden.

De jagers waren de mensen die het beste in staat waren om het erf te verdedigen. Anderen vermoeden dat de mens pas vrij laat het verband is gaan zien tussen copulatie en de geboorte van een kind; men denkt hierbij aan een periode van 7000 tot 4000 BC. Een mooi voorbeeld hiervan vinden we in de Chinese mythologie: 'Toen in de oertijd *Pan Si* de wereld beheerste..... kenden de mensen slechts hun moeder, niet hun vader'. Verder beschrijft dit hoofdstuk de barre omstandigheden waaronder de mensen in de oertijd moesten leven.

Als we van deze ideeën uitgaan dan is het te begrijpen waarom de vrouw het idool van de

Steentijd is geweest. Zij baarde immers nieuwe mensen, zij was de levengevende. Zij was daardoor het symbool voor de vruchtbaarheid, niet alleen van de mensen, maar ook van de dieren en de aarde. Een fraai voorbeeld hiervan is de ' Venus met de hoorn' uit Laussel (Dordogne: ongeveer 35000 BC.) Zij is afgebeeld met in de rechterhand een hoorn - des overvloeds naar algemene interpretatie. Zo is zij ook het symbool geworden van de levende aarde. In de Griekse mythologie is zij *Gaia* geworden, godin van de eerste generatie. Uit haar is de hele familie van goden en godinnen voortgekomen.

Joseph Campbell zegt over haar: "De vrouw baart zoals de aarde gewassen baart. Ze geeft voedsel, net als de planten". Vrouwenmagie en aardmagie zijn hetzelfde. "De verpersoonlijking van de energie die vormen baart en vormen voedt is terecht vrouwelijk".

Op grond van bovenstaande gaan veel antropologen ervan uit dat de vroege samenlevingsvorm het matriarchaat is geweest. Pas rond 4000 - 3500 BC is de rol van de vrouw definitief door de man overgenomen en werd het patriarchaat de nieuwe samenlevingsvorm. Opvallend is dat in die periode ook de eerste koninkrijken ontstaan in Egypte en China.

Literatuur:

Europa in de oertijd 1969 Elsevier
Menselijk avontuur, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel
De evolutie van de mens 1982, Natuur en Techniek
De jagers van de Steentijd 1967 Elsevier
Commentaar op de I Tjing, tweede deel, hoofdstuk II. I
Tjing Ankh Hermes
Mythen en Bewustzijn, Joseph Cambell. Teleac- de Haan.

De making: van de kastelen- video's

door Nelly Goebertus

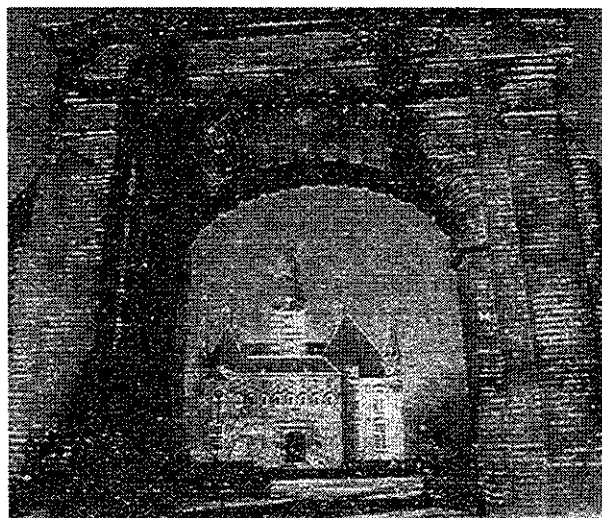
Velen zullen zich die dag in augustus nog goed kunnen herinneren. Die dag, 23 augustus om precies te zijn, vond de première plaats van de video's, gemaakt door Jan van Huet en Wim Kattenberg. De banden, die elk een kasteel of een locatie van een mogelijk kasteel tot onderwerp hebben, vonden een enthousiast onthaal en vele vrienden en Wijchenaren hebben die avond genoten van deze op bijna professionele wijze gemaakte serie, die van begin tot eind blijft boeien. Het was een genot om Wim Kattenberg als een ware Wijchense Boudewijn Büch als rondleider door de dreven van Tweestromenland te zien rondgaan en te horen vertellen over wat er nog altijd van echo's uit een ver verleden is op te vangen. Zelfs TV-Gelderland droeg een steentje bij in de vorm van luchtopnames, gemaakt tijdens de helicamvluchten van alle mogelijke plaatsen in de provincie. Het resultaat bleek een doorslaand

succes, voortgekomen uit het gelukkig samengaan van de hartstocht van Jan voor het filmen en die van Wim voor alles wat de regio en zijn bewoners aangaat. Al spoedig ontstond het idee om in de nieuwsbrief nog eens terug te komen en terug te blikken op alles wat er aan vast zit om zo'n productie tot stand te brengen. Wat nu volgt is een weergave van een gesprek met de makers van de serie "Van heerlijkheden en kastelen", Wim Kattenberg, historicus en Jan van Huet, filmer, die als motto heeft: filmen is leuk, maar er over praten is nog leuker.

Ze zijn het over een ding roerend eens: de tijd was er rijp voor.

De kasteleninfo was gerealiseerd, de tentoonstelling in de toren in Balgoy in voorbereiding, de cd-rom bij de kasteleninfo te koop in de museumwinkel, de kennis was aanwezig en zo is het gekomen. Intussen zijn delen van de serie ook al te zien geweest bij de historische vereniging "Het Valkhof" en zijn er besprekingen gaande over uitzending op de Wijchense Omroep.

De ervaring met het realiseren van zo'n omvangrijk project leeft in de herinnering van de makers voort als een periode van veel plezier en een uitstekende samenwerking. Ze hebben ongeveer een half jaar gewerkt aan het opnemen van de serie en steeds een onderdeel als geheel op de band gezet. Er was een klein draaiboek, maar niet meer dan een raamwerk. Dat leverde voldoende beeldmateriaal op

Welk kasteel is dit?

voor elke documentaire. De montage, waarbij foto's, kaartjes en muziek zijn toegevoegd, heeft veel meer tijd gekost. Maar daar waren de wintermaanden voor gereserveerd en ook dit ging weer in uitstekende samenwerking. Steeds als een stukje af was, werd het door Wim op inhoud bekeken, terwijl Jan alle technische aspecten voor zijn rekening nam. Het was meestal in een keer goed. Omgevingsgeluiden spelen hun eigen rol, zoals vogelgetjilp, ruisende wind door gebladerte, verkeersgeluiden op de achtergrond. Dat hoort er gewoon bij. Over de historische inhoud zijn na de eerste publieke

vertoning maar heel weinig opmerkingen gekomen, ook niet van deskundige zijde. Ze hadden dan ook voor zichzelf de lat heel hoog gelegd. Het moest een goed en verantwoord product zijn voor het aan de openbaarheid werd prijsgegeven. Er blijven natuurlijk interpretatieverschillen over enkele punten; bijvoorbeeld als het gaat om de loop van het riviertje de kleine Elst in Wijchen. In de film gaat Wim Kattenberg uit van een verhaal dat hij ooit optekende uit de mond van de inmiddels overleden Toon van de Heuvel, maker van de maquette over Wijchen in de jaren '50 in het torentje. Die vertelde dat hij als kind boven het water van de kleine Elst in de takken van knotwilgen hing, die er nu nog staan. Volgens de Wijchense amateurarcheoloog Hentje Janssen is dat niet juist. De kleine Elst liep volgens hem onder het huidige verzorgingshuis de Elsthof door. Maar ook wij kunnen nog pootje baden in het bewuste riviertje want de loop is heden ten dage nog te volgen bij Leur en het maakt nog steeds deel uit van het afwateringssysteem van het stroomgebied van de Maas. De kasteleninfogroep had het belangrijkste voorwerk gedaan. Vooral toen de cd-rom in de museumwinkel lag, kwam al snel het idee op om meer te doen met dit materiaal en het toegankelijker te maken voor een breed publiek. De kennis was er. Door de kasteleninfogroep was zo goed als alles wat er over kastelenbouw bekend is grondig doorgespit. Toch speelde de angst dat er historische onjuistheden in de serie zouden sluipen vooral bij Wim voortdurend mee. Soms is de historische werkelijkheid niet meer te achterhalen en ben je aangewezen op niet veel meer dan wat vage aanwijzingen. De motte (voorloper van een kasteel, bestaande uit een versterkte heuvel met een houten toren) in het Neervelt bij Hernen is zo'n aanwijzing. Er is nooit

Ruïne Batenburg

onderzoek gedaan op die plaats. Maar ook onderzoek van de heuvel bij Leur heeft tot nu toe geen bewijs opgeleverd dat daar inderdaad een motte geweest is. Er zijn wel sterke aanwijzingen. Een motte werd als een vast punt in een pas veroverd gebied door een krijgshoofd gebruikt om de

controle over het gebied veilig te stellen. Het is erg onwaarschijnlijk dat een groep boeren op eigen initiatief een dergelijke zware klus ter hand heeft genomen om een vliedberg voor tijden van hoog water op te werpen. Niet te ontkennen valt dat het stuk grond ervoor nog steeds "het kasteel" heet en dat het bovendien is omgeven door een diepe sloot. Opmerkelijk is het dat uit die sloot ooit enkele Romeinse muntjes en wat steengoed uit de middeleeuwen tevoorschijn zijn gekomen. De motte was tachtig jaar geleden nog een kale heuvel en als je de huidige begroeiing weg denkt wordt de strategische ligging tussen twee oude maasarmen duidelijk. Geen verkeerde plek voor een versterking. Hier spreekt de historicus.

Het kon natuurlijk niet uitblijven dat er vragen rezen bij de bewoners over het doen en laten van twee rondstruinende heren in hun omgeving en dat had weer tot gevolg dat er overal gesprekken, met soms aardige bijzonderheden over vondsten in een akker, tot stand kwamen met de boeren uit het gebied.

Maar ze werden ook wel eens voor spionnen van een makelaar aangezien, op zoek naar geschikte pandjes voor de verkoop. De argwaan verdween en sloeg om in hulpvaardigheid en belangstelling als de werkelijke bedoeling duidelijk was. De beheerder, de heer Strik, van de ruïne in Batenburg was ook een van de geïnteresseerden. Hij bleek veel te weten over de bouw en bouwmethode van het voormalige kasteel van de Bronckhorsten. Soms was de extra informatie bruikbaar in de film, meestal niet en soms interessant genoeg om er later nog iets mee te doen, bijv. een film over de waterlopen.

Jan en Wim willen als het even kan doorgaan. Ideeën genoeg en de formule werkt goed, want de film is veel meer geworden dan een levendige weergave in de werkelijkheid van dezelfde informatie, die op de cd-rom is te vinden. Het was Jan als filmer die met het idee kwam om Wim, de historicus, op te voeren als rondleider om het publiek op deze manier mee te nemen op een tocht door hun eigen omgeving. Het lag voor de hand om te beginnen met de verdwenen burcht bij Balgoy, de film zou immers uitstekend kunnen dienen als visuele ondersteuning van de tentoonstelling in de toren. De route van de ridders(fietsroute) was in voorbereiding en een serie films over al die plaatsen zou een goede voorbereiding kunnen zijn op een tochtje door de natuur en langs al die riddernesten. Nu de serie er is en als er ooit weer een tentoonstelling op een buitenlocatie gerealiseerd wordt ligt de videopresentatie al klaar. De ervaring leert (Balgoy) dat de mensen erg veel interesse tonen voor zo'n tentoonstelling op locatie en verrast zijn dat er zoveel over het verleden van hun eigen woongebied te vertellen is. De vertoning van de video in het dorps huis in Balgoy trok al veel belangstellenden en dat is met de tentoonstelling niet anders geweest. Misschien is Hernen de volgende keer een goede locatie.

Het zou heel aantrekkelijk zijn om de serie in het assortiment van de museumwinkel op te nemen.

Helaas zitten daar zoveel haken en ogen aan, dat dat er voorlopig niet inzit. De rechten op het gebruik van muziek zijn zodanig dat een band onbetaalbaar zou worden en een film zonder muziek verliest een essentieel deel van de inhoud. Muziek zorgt voor de sfeer en de emotie in de film, brengt verbindingen tot stand enz. Ook de rechten van de tv-opnames van TV Gelderland maken gebruik van die beelden, anders dan intern, onmogelijk, terwijl die beelden een onmisbare functie in het geheel hebben. Het pad van de documentairemaker gaat niet altijd over rozen.

Ze, Wim en Jan, hebben zich in het diepe gestort, zijn begonnen met frisse moed, een beperkt draaiboek en de werktitel: "Van heerlijkheden en kastelen". Het ging goed, het klopte en het klikte. In al die tijd is er maar een keer een verschil van opvatting geweest tussen de historicus en de filmer en dat speelde zich af in Hernen. Wim als historicus had een voorkeur voor een chronologische aanpak, dat betekent beginnen met het oudste gedeelte, de donjon. Jan echter, filmer in hart en nieren, vond dat de eerste indruk die je als bezoeker in Hernen krijgt, en dat is het veel jongere poortgedeelte, ook het begin van de opnames moest zijn omdat dat ook filmisch het meest tot de verbeelding spreekt. Er werd natuurlijk een compromis gevonden. De beelden beginnen met opnames van het poortgebouw, dwalen rond het kasteel om te eindigen bij de donjon, waar Wim in beeld komt en zijn commentaar over kasteel Hernen en bewoners inspreekt. Maar zelfs kasteel Wijchen, toch redelijk onderzocht geeft zijn geheimen niet zomaar prijs. Volgens de definitie van een kasteel is het zelfs de vraag of het huidige gebouw wel een kasteel genoemd kan worden. Of er eerder een burcht gestaan heeft is wel waarschijnlijk, als je de fundering in de kelders bekijkt, maar een naam van deze voorloper is onbekend. Wel staat op een kaart uit de tijd van de tachtigjarige oorlog, dus van voor de bouw van het huidige kasteel, bij Wijchen een kasteel aangegeven. Terwijl alle andere kastelen op de kaart met een naam worden aangeduid is er bij Wijchen alleen een tekeningetje te zien van twee torentjes. Het gaat hier om een kaart die op last van de hertog van Parma na zijn verovering van het stadje Grave is gemaakt. Het is de oudste, bekende kaart van dit gebied. De Gelderlander heeft er zeker tien jaar geleden een artikel aan gewijd, dat veilig bewaard was in het archief van Jaques Rommens. Maar dit leverde wel het bewijs dat er al eerder een kasteel heeft gestaan, maar met welke naam het aangeduid werd is tot op de dag van vandaag onbekend.

De grote waarde van de videoserie ligt erin, dat er voor het eerst een samenhangend beeld van dit gebied geschetst wordt. Die geschiedenis is nog niet geschreven, maar is sinds 2001 voor een bepaald tijdvak wel op band vastgelegd. Ook nu was het de Gelderlander (bekend regionaal dagblad), die dit als een belangrijk feit herkende en

het belang ervan in een uitgebreid artikel aangaf. Van het een komt het ander. Het is te hopen dat er ook binnen het museum meer met de banden wordt gewerkt, want dat kan wel zonder problemen. Er kan nagedacht worden over mogelijke toepassingen van de serie en functie bij bijv. tentoonstellingen of een herhaling van de eerste vertoning. De bedoeling van de makers is van het begin geweest om een draagvlak te creëren bij veel mensen zodat het museum zijn belangrijke plaats in het culturele leven van Wijchen kan blijven waarmaken. De inwoners en bezoekers moeten steeds iets te ontdekken hebben. We besluiten met een tip van filmer Jan en een ontboezeming van historicus Wim. Als je goede buitenopnames wilt maken, benut dan de uren direct na zonsopgang en voor zonsondergang. Dan is de lichtval op zijn mooist. Een lokale tentoonstelling betreft mensen direct bij hun eigen leefomgeving en er is niets mooiers dan de mensen iets bij te brengen over de cultuur en de geschiedenis van hun eigen regio.

TENTOONSTELLINGEN

CUIJK

AMERIKA MUSEUM CUIJK

Grotestraat 62; tel. 0485 -316221

De Wereld in Balans. Natuurbeheer en cultuur van de Amazone-indianen in Columbia'.

t/m 27 oktober 2002

NIJMEGEN

MUSEUM HET VALKHOF

● *Antoon Derkzen van Angeren, etsen*
tot 21 mei

● *Kind en Kunst IV : De hemel een dak.*

Een grote kunsttentoonstelling speciaal voor kinderen in Museum Het Valkhof. Een expositie waarin het gaat om kijken, maar vooral ook om DOEN ! In de presentaties draait alles om wonen en geborgenheid.

tot 3 juni 2002

AMSTERDAM

● De Nieuwe Kerk.

Kunstschaten uit het oude Mexico.

3 maart tot en met 30 juni 2002.

VOLGEND NUMMER

De volgende nieuwsbrief verschijnt rond 15 juni 2002.

Kopy inleveren vóór 20 april 2002.

Eindredactie: Diepvoorde 32-02

6605 GW Wijchen; tel.024 - 6422232